

INKVIZICE

P. Alois Kánský *Inkvizice* [online] KŘESŤANSKÉ SPOLEČENSTVÍ VŠZ Praha, 1990. Dostupné z: <http://www.hks.re/wiki/inkvizice>

INKVIZICE (1.)

Vyslovíme-li slovo inkvizice, vybaví se obvykle celá řada pocitů a představ. Vynoří se hluboká, temná sklepení, matné světlo loučí, vlhké stěny kobek potřísněných krví zavržených, stíny zahalených mnichů a smrtelný chrapot, který uniká z mučidel. Žádné smilování! Jen stín Velkého inkvizitora, na jakého jsme zvyklí z Dona Carlose, láme svíci.

Je však tohle všechno pravdivé?

A jestliže ano, jak to obhájit?

Předem říkám, že nám nepůjde ani o to, abychom na Církev nanесли další pomluvy a nepravdy, ale nepůjde nám ani o to, abychom popírali skutečnost. Proto následující úvod.

Obecně řečeno, velmi záleží na člověku, jak se k věci samé postaví. Buď hledá pravdu ve světle objektivnosti, nebo se přikloní k pohodlnému konstatování, že tak, jak to říká ta modernější a pokrokovější strana, je to pravdivé. Ale je to vždy správné?

„Blud a pravda se mísí navzájem a živí se jeden z druhého. Pravdy, které lžou a lži, které říkají pravdu. Je úkolem toho, kdo miluje moudrost, aby se snažil očistit tyto nemorální a vražedné výtvořky a zachránil pravdy, které v nich hynou.“ [1]

To je právě cesta té „tmářské“ Církvě, která si je neustále a dokonale vědoma, že odkaz, Kristem jí svěřený, musí zachovat nejen současnému pokolení bez jakékoli vážné změny, ale také jej musí v původní formě předat všem budoucím generacím. A že Církev tento úkol plnila s logickou jistotou, dokazuje historie nejen církevní, ale i historie vůbec.

„Mnohým historikům křesťanských dějin jsou nepochopitelné války, vedené pro nepatrné teologické problémy. Citová zemětřesení, vzniklá pro pouhé slovo nebo gesto. Šlo tu jen o coul, ale coul znamená všechno, když udržuje rovnováhu. Církev odbočovala nalevo a napravo, aby se vyhnula obrovským překážkám. Na jedné straně minula nesmírné těleso ariánství, podpírané všemi světovými mocnostmi, aby udělalo křesťanství příliš světským. V nejbližším okamžiku zahrnula, aby se vyhnula orientalismu. Církev nikdy nesledovala pohodlný směr. Bylo by snadnější přijmout moc ariánů. V kalvínském XVII. století bylo snadnější klesnout do hluboké jámy predestinace. Je vždycky prosté padnout, je nekonečné množství úhlů, v nichž se padá a jen jeden, v němž se stojí zpříma. Nachytat

se na kteroukoli z těchto libůstek, od gnosticizmu po „křesťanskou vědu“, to by bylo cosi obyčejného, krotkého. Vyhnut se jim všem, to bylo jediné vířící dobrodružství. A v mé fantazii pádí nebeský vůz, s hromovým rachotem skrze věky, uprostřed pustých herezí, svíjejících se na zemi, zatímco divoká pravda se kymácí, ale zůstává vzpřímena.“ [2]

Není a nebylo lehké pravdu udržet. Zvláště, když ve středověku začíná zasahovat laický živel do řešení náboženských otázek. Tehdy se ukázala síla Kristovy Církve. Tehdy také začíná Církev zasahovat.

Nic nám neprospěje dívat se očima dvacátého století. Nutně musíme přijmout fakt, že se ocitáme na začátku středověku...

Slovo inkvizice je odvozeno z latinského *inquirere* – vyhledávat, tázat se, vyšetřovat. Z toho pak vzniklo sousloví *Inquisitio haereticae pravitatis* – vyhledávání kacířské nešlechetnosti. V soudní praxi patřil výslech obžalovaného a svědků k podstatě soudního řízení. Také v noetice znamená náležitě vyšetřování a odůvodnění určité idee spolehlivou cestu, která vede k poznání pravdy. Pod tímto zorným úhlem vyzývali také nejstarší křesťanští apologeti bludaře, aby zkoumali náležitě křesťanskou nauku a teprve po zralé úvaze posoudili a rozhodli o pravdě křesťanské.

V užším slova smyslu značila inkvizice zvláštní soudní instituci, jejímž úkolem bylo jistý blud pečlivě ze všech hledisek vyšetřit. Z uvedeného tedy vyplývá, že to bylo církevní zřízení sloužící k obraně víry proti nesprávným naukám bludařů.

Středověkých bludů bylo velmi mnoho a jejich příčiny rozmanité. Pro nás nejbolestnější příčinou bylo zesvětštění kléru, a to hlavně vyšších vrstev. Mnozí duchovní ztratili ze zřetele hlavní cíl svého duchovního života a věnovali větší péči svému majetku než stádcí, které jim bylo svěřeno. Proto největší přitažlivost různých sekt a odpůrců se jevila zvláště v kritice tohoto majetku. Rostoucí vzdělanost vybízela jednotlivce k přemýšlení a dlouholeté spory mezi papežem a císařem uvolňovaly pouta povinné poslušnosti vůči představeným. Zevnější moc a lesk středověké Církve zdál se jim být odpadem od původní apoštolské chudoby prvních staletí. V této své domněnce byli prostí lidé posilováni jednak přísným kázáním některých světců, zvláště pak nesmyslnými proroctvími mnohých proroků (Jáchym de Fiore 1132–1202), kteří slibovali příchod dokonalejší doby. Nejpřednější a nejnebezpečnější sektou této doby byli *kataři*.

Někteří historikové (Kryštůfek, Samsour) odvozují původ těchto bludařů z gnosticcko-manichejských bludů, které se jednak různými válečnými taženími, jednak rostoucím obchodem dostávaly z východu na západ. O tom, jak byla sekta rozšířena, svědčí množství rozmanitých názvů: Bogomilové v Bulharsku, Bosně a severní Itálii, Populíkáni v severní Francii a Anglii, Runkelové v Německu. Sami se však nazývali *kataři* (čistí), z čehož vývojem vzniklo italské *gazari*, německé *Katzer* a české *kacíř*. Protože kolem roku 1150 byla jejich hlavním střediskem Alba, nazývali se též *albigenští*. Sekta měla dvě silné větve, italskou a francouzskou.

Italská větev tvrdila, že Bůh stvořil anděly a beztvarou hmotu, která sama o sobě byla dobrá, ale zmocnil se jí padlý Lucifer a utvořil z ní svět.

Francouzská větev zastávala přísný dualismus, když učila, že byly stvořeny dvě prabytosti: dobrá (svět duchový) a zlá (vše viditelné, hmotné).

Obě sekty však zavrhovaly Starý zákon, zmrtvýchvstání a Trojici. Jejich mravouka byla velmi přísná, poněvadž zakazovala styk s hmotou, tedy zdržovat se i požívání masa, vajec a mléka – tím samým i zabíjení zvířat. Vykoupení spočívalo pouze v poučení a Kristova smrt v této soustavě neměla žádné místo. Kristus přišel prý jen proto, aby vyvolené poučil a povzbudil, jak by se od hmoty osvobodili.

Světskou moc považovali za ďábelskou instituci. Proto tedy „údy pravé církve, tj. kataři, nejsou vázání poslušností knížat ani církevních ani světských.“ [3]

Celá sekta se dělila na dvě třídy: na dokonalé (*perfecti*) a prosté věřící (*credentes*). Vstup do třídy dokonalých a současně prostředek k dosažení odpuštění hříchů bylo konáno obřadem, nazvaným *consolamentum*. Byl to jakýsi duchovní křest udělovaný vztažením ruky. Prováděl jej vždy někdo z dokonalých, jehož život byl úplným řetězem odříkání: požíval pouze ovoce, chléb a ryby, které dostával od prostých věřících, nesměl mít žádný majetek ani rodinu. Tito dokonalí byli velmi řídkým zjevem. Naproti tomu byli neobyčejně rozšířeni prostí věřící, kteří žili v manželství a mohli mít i majetek. Důležité však bylo, že před smrtí museli učinit tzv. konvenenzu – slib, že přijmou *consolamentum*. Zhřešil-li někdo, musel učinit pokání a přijmout *reconsolationem animae* – znovupotěšení duše. Mnozí fanatikové, aby již více nehřešili, vrhali se do *endury* – umožili se hladem. Velmi často končili tímto způsobem zajatci a nemocní. Sebevražda v této sektě zaujímala jakési zvláštní postavení. Kdo skončil sebevraždou, vytvořil kolem sebe nimbus svatosti a zvláště silné víry. Mnozí rodiče vrhali do *endury* své děti, aby jim zachránili nevinnost. (Sledujme zákonitost dějin a srovnajme z posledních týdnů hromadnou sebevraždu příslušníků sekty Boží svatyně v USA.)

Církev vystoupila se vší otevřeností a tvrdostí proti této nebezpečné sektě a ve svém boji byla podporována i světskými panovníky. Ti, kteří pochybili ve víře, byli poučováni a napomínáni a kdyby tvrdošijně v bludu trvali, měli být v duchu Písma trestáni, byť by to byl i anděl z nebe (srov. Galaťanům 1-8). Rovněž sv. Jan, všude známý svou láskou a mírností, byl proti kacířům a nevěrcům rozhodný a pevný, takže s kacířem Cerinthem nechtěl být ani pod jednou střešou.

Sv. Cyprián (+258), originální duch prvního údobí církevních otců, se díval na odpad od Kristovy Církve takto:

„Nepřítel oltáře, odbojný proti oběti Kristově, víře věrolomný, svatokrádce náboženství, neposlušný sluha, bezbožný syn, nepřátelský bratr, když byl opovržen biskupy a zanechán kněžími Božími, odváží se ustanovit jiný oltář, jinou modlitbu konat, nepřípustnými hlasy, pravdu Pánovy oběti falešnými oběťmi znesvěcovat, aniž ví, že kdo proti řádu Božímu vystupuje, je trestán pro opovážlivou odvahu tresty Božími.“ [4]

Sv. Tomáš Akvinský pak o trestání hříšníků píše:

„Tresty v přítomném životě nejsou vyžadovány *per se*, poněvadž zde není čas poslední odplaty, ale pokud jsou léčebné, přispívajíce buď ke zlepšení hříšníka, nebo k dobru veřejnosti, jejíž klid je zajišťován trestáním chybujících.“ [5]

Opět se tedy začala uplatňovat praxe staré Církve, která udělovala veřejným hříšníkům (bludařům) veřejné pokání a zakazovala jim vykonávat veřejné funkce a úřady.

Od dob císaře Konstantina (4. st.) se mnozí panovníci římské říše považovali za přirozené ochránce víry a Církve. A podle této zásady také jednali. Začali užívat trestů stanovených římským právem proti těm, kteří bojovali a veřejně vystupovali proti Církvi. Nemusíme se však domnívat, že všichni chybující a pobloudilí ve víře byli hned upalováni. V prvních staletích přicházely v úvahu nejprve tresty duchovní – exkomunikace, klatba. Tresty hmotné přišly na řadu teprve tehdy, jak jsem uvedl, když trestající pravomoc převzal císař. Tak Theodosius I. prohlásil bludaře za bezectné a neschopné dědit a činit odkazy. Podobně učinil i Justinián I., který je zbavil cti, zabavoval jim majetek a posílal je do vyhnanství.

První trest smrti, který velmi rozbouril hladinu života Církve, která teprve nedávno vyšla z katakomb, bylo popravení Priscilliána a jeho druhů vzdorocísařem Maximem, vykonané r. 385 v Trevíru. Papež

Siricius (+398) i církevní otcové tento čin přísně odsoudili. Jan Chrysostomus (Zlatoústý), ačkoli s odnětím svobody, jmění a jinými tresty souhlasil, usmrcování heretika označil jako nesmyslný zločin. [6]

Svatý Augustin dokonce napsal: „Není mým úmyslem, aby lidé byli nuceni ke společenství s někým, ale aby hledající ve všem pokoji, pravdu poznali. [7]

Roku 435 bylo Justiniánovým Kodexem stanoveno, že popraven bude ten, kdo jiné přivedl k odpadu. Zákon byl užíván proti manichejským.

Uplynula staletí v neustálých bojích za práva Církve i za neporušenost její nauky a přicházíme do dob, kdy na scénu vstupují světší vladaři, kteří jsou podporováni biskupy a kteří stále přísněji stíhají odpady a bludy. Již v 11. století bylo ve Francii a v Německu mnoho případů, kdy se kacířství trestalo smrtí. Svátý Bernard (1090-1153), který dobře viděl škody způsobené bludaři, prohlásil:

„Nade vší pochybnost je lépe kacíře držet na uzdě mečem toho, který jej nikoli bez příčiny nosí, než se dívat na to, jak mnohé k bludu svádějí.“

Francouzský král Ludvík VII. vymohl na papeži Alexandru III. (1159—1181) vyobcování bludařů z Církve. Knížata dostala moc bludaře trestat vězením a zabíráním majetku. Biskupům bylo poručeno, aby bludaře vyháněli odevšad, kde se o nich dovědí.

Na Veronské synodě r. 1184 byla papežským dekretem Lucia III. (1181-1185) stanovena klatba proti kacířům, jejich příznivcům a obhájcům a všem, kteří se zasloužili o rozšiřování jejich bludné nauky. Všichni tvrdošíjnější bludaři měli být předáni světské moci k potrestání.

Zde tedy musíme velmi pozorně hledat začátky fyzického násilí na obžalovaných z bludů. Pokračujme:

Synody v Montpellier r. 1215 a v Avignoně r. 1219 nařídily, aby biskupové v jednotlivých farnostech zavázali přísahou několik mravně bezúhonných laiků, kteří měli oznámit vrchnosti církevní i světské, všechny z bludů podezřelé osoby, které v blízkém okolí poznali. Církevní vrchnost, v čele s biskupem, měla viníky usvědčit a případně zatvrzelé předat k potrestání světské moci. To jsou tedy **počátky tzv. biskupské inkvizice**.

Situaci, jak jsem ji vylíčil, není nutno přikrášlovat a ani to nedělám. V této době totiž bylo jakékoli fyzické trestání za duchovní přečiny něčím velmi mimořádným a jaksi obávaným. Ani světský panovník si nedovolil každého, kdo mu byl Církví předán k potrestání fyzicky mučit anebo dokonce popravít.

Kacířské hnutí se však stále více a více rozrůstalo a šířilo, proto papež Inocenc III. (1198-1216) obnovil starší instituci k potírání kacířství v podobě inkvizičních soudů, hlavně na území jižní Francie. Papež vyslal své legáty, aby svým životem kázali tamním nepokojným bludařům. Poslové však mezi chudý lid přijeli se vší nádherou a kázání životem se změnilo v diktování ultimát, která měli bludaři přijmout. Po několika konfliktech byli legáti odvoláni a na jejich místo nastoupili skromní kazatelé vedení **sv. Dominikem**. Dominikova shovívavost a mírnost však také nic nezmohla. Jejím výsledkem bylo, že nový papežský legát pro tamní kraje Petr z Castelneau byl bludaři r. 1208 zavražděn. Papež vyhlásil proti morálně i společensky nebezpečným bludařům albigenským **křížácké tažení**. Boj byl veden hlavně proti mocným podporovatelům a obráncům albigenských Rogerovi z Beriersu a hraběti toulonskému Raimundovi IV. Mohl být skončen vítězstvím u Merretu r. 1213, ale hamižnost Simona z Montfortu, kterému šlo hlavně o rozšíření své politické moci, vítězství zmařila, a proto byl boj veden téměř dvacet let. Na obou stranách docházela (pochopitelně k nezákonným) krutostem, až byl posléze zjednan klid pařížským mírem z r. 1229. Lze říci, že moc katarů byla zničena.

Po těchto válkách, kdy se už ukázalo, že duchovními zbraněmi se nedá bojovat proti vysloveně protilidským a protispolečenským názorům i postojům některých lidí (které byly současně i bludné!), zavedlo církevní shromáždění v Toulouse r. 1229 novou inkviziční instituci.

Bylo stanoveno, že biskupové mají v jednotlivých farnostech ustanovit soudní radu. Ta se skládala z několika světských osob, kterým předsedal kněz. Komise měla s největší pečlivostí bdít nad věřícími svého obvodu, aby nikdo neupadl do bludu. Kdyby se to stalo, měla viníka objektivně vyšetřit a kdyby jej usvědčila z hereze, měla jej předat biskupovi. To byl první organizovaný útvar určený výlučně k potírání kacířů a bludařů. j

Celý aparát však selhal díky liknavosti biskupů, kteří nejevili žádný zájem o sledování bludů a jednali s bludaři zdlouhavě, takže soudy se odchýlily od svého původního poslání. **Papež Řehoř IX.** (1227-1241) odejmul tuto soudní pravomoc biskupům a přenesl celou záležitost **do rukou dominikánů, kteří byli podřízeni přímo papeži.**

V tomto momentě tedy vzniká **papežská inkvizice**, která je v nejužším slova smyslu onou inkvizicí, která je tolik napadaná.

V první části našeho pojednání jsme si tedy všimli dvou důležitých faktorů: stíhání se týkalo jenom těch, kteří se dopouštěli v důsledku svého bludného přesvědčení protispolečenské činnosti a za druhé trestání nepřesáhlo hranici odnětí majetku, vězení či vyhoštění. Ve zmíněném období nelze žádným způsobem nalézt doklady pro mučení nebo automatické popravy. Toto vše se týkalo až období druhého, o němž budeme hovořit příště (ve čtvrtek 25. ledna).

Poznámky k 1. části

- [1] G. Greene: Konec dobrodružství, Praha 1959, str. 101
- [2] G. K. Chesterton: Orthodoxie, Praha 1947, str. 127n
- [3] Samsour: Církevní dějiny, Praha 1907, str. 557
- [4] Liber de catholicae Ecclesiae unitate, cp.XVII., Ed. Hurter
- [5] S. Tomáš: Summa theologica II., q.57, art. 1.
- [6] Buchberger: Kirchen-Lexikon, Freiburg im Breisgau 1933, str. 420
- [7] tamtéž.

INKVIZICE (2.)

Nejvyšší představený dominikánů podléhal přímo papeži a sídlil v Římě. Dominikáni odvozují svůj název od pojmu Domini canes, čili Pánovi psi. V jejich znaku byl pes s hořící pochodní v tlamě. Tento svůj úkol, totiž vyhledávání a stíhání kacířů, byl přímo stvořený pro řád, který měl bdít nad čistotou katolické víry. Ještě před tím, než dominikáni začali svou činnost, podpořil je papež velmi důležitými dokumenty. Tak Řehoř IX. vydal 20. 4. 1233 bulu *Ille humani generis*, která se obracela na francouzské biskupy a sdělila jim, že do země jsou posláni dominikáni. Biskupové byli vyzváni, aby je podporovali. Druhá bula, vydaná téhož dne však byla ještě důležitější. Nesla název *Licet ad capiendos*, obracela se na převory a bratry řádu kazatelů, inkvizitory. Psalo se v ní: „Ve všech místech kde budete kázat - v případě, že hříšníci přes varování budou i nadále zastávat kacířství -, navždy je zbavujte duchovní podpory a pronásledujte je i všechny ostatní pomocí soudu, bez odvolání, za přispění světské moci, bude-li toho třeba; jejich odpor zmáhejte v případě potřeby ukládáním duchovních trestů bez odvolání. [1]

Dominikáni se pustili do práce s nevšedními zápalem, všude napjatě očekávání, protože tato tajná papežská policie budila hrůzu už díky pověstem, které se před dominikány šířily, ještě než někam přišli. Celých dvacet let při své činnosti nesměli užívat žádného fyzického násilí, a proto i výsledky byly dost dobré. Mnohdy se skutečně řada kacířů sama přihlásila, přijali duchovní tresty a vrátili se do Církve.

Současný sovětský historik píše: „V současné církevní literatuře se říká, že inkvizici zřídili papežové teprve poté, když se tradiční metody přesvědčování kacířů přemlouváním a vyobcováním z církve neosvědčily. Například Shannon prohlašuje, že Inocenc III., Honorius III. a Řehoř IX. se snažili zbavit církev kacířství a obnovit její jednotu upevněním bdělosti biskupů. Všechny tradiční metody byly však vyčerpány, aniž přinesly žádoucí výsledky.

...Právě zmínění papežové byli zastánci násilných metod boje proti kacířství. Navíc inkvizice byla zřízena po rozdrčení katarů, když už ve skutečnosti nebyli pro církev vůbec nebezpeční“. [2]

Grigulevičovi ušlo, že kataři zdaleka nebyli jediným nebezpečím pro celou tehdejší společnost. Náš výklad z minulého týdne jasně stojí proti tvrzení citovaného autora. Do roku 1252 není možné se setkat s případy mučení a násilí. Grigulevičem uvádění papeži ve svých bulách naopak nikde nehovoří o mučení, jak ostatně ukazuje už jen zlomek buly, kterou jsme výše citovali. A popřít, že na začátku každého jednání s kacíři byly rozhovory, to opravdu nelze.

V čem musíme s bolestí dát za pravdu zmíněnému sovětskému historikovi, je skutečnost, která následuje. **Papež Inocenc IV.** vydal roku 1252 bulu Ad extirpanda, kde se potvrdil vznik inkvizičních tribunálů a bylo **povoleno mučení, tortura**. V každé diecézi byl ihned sestaven sbor, komise, která se skládala z dvanácti pravověrných katolíků, dvou notářů a dvou nebo více zaměstnanců, jimž stáli v čele biskup a dva mniši žebavých řádů. Složení tribunálu je jed zdánlivě demokratické, protože mniši měli neomezené právo měnit složení členů, volně je odvolávat a dosazovat, aniž sami mohli být odvoláni. Inkviziční tribunál (názevu poprvé užil Klement IV. r. 1265) podléhal přímo papeži, měl naddiecézní působnost, mohl postihnout jakkoli vysoko postaveného laika i duchovního, včetně biskupa.

Jednou z nejnešťastnějších bul, kterou kdy papežové vydali, bylo legalizováno fyzické násilí člověka proti člověku. Je zapotřebí, abychom se tvář v tvář historické pravdě dovedli doznat, že bez této papežovy buly, by nikdy nemohly ani inkviziční tribunály ani světská moc mučit a zabíjet lidi.

Ve 13. století tedy v celé katolické Evropě zahájily činnost papežské inkviziční tribunály, otevřely se brány mučírny a bohužel, vzplály první hranice.

Průběh inkvizičního řízení

Inkvizitor se dostavil do příslušného diecézního města, biskupovi předal své pověřovací listiny, představil se světské vrchnosti a požádal o pomoc, která mu byla ihned (nejčastěji ze strachu) poskytnuta. Dostal přepychové ubytování a skvostnou obsluhu. Při nejbližší příležitosti měl před celým množstvím shromážděných věřících kázání, v němž vyzval všechny, kdo se hlásí k nějakému bludnému názoru, aby se k němu dostavili. Lhůta k dobrovolnému doznání byla nazvána **tempus gratiae a trvala 40 dní**. Kdo se v této době přihlásil, dostal skutečně duchovní nebo hmotné pokání (modlitby, almužny, pouti, aj.) a slíbil-li, že od svého bludu odstoupí, byl svobodný. Inkvizitor dále vyzval všechny, kteří vědí o jiných, kteří jsou bludaři a kacíři a nechtějí se přiznat, aby je ohlásili. Tím byl položen základ všemocným sítím nedůvěry a strachu, do nichž upadnout, znamenalo být vydán inkvizici.

Pokud se někdo doznal k bludu a nemínil jej opustit, byl ihned předán světské moci k potrestání. Tresty byly několikeré: nejčastější bylo upálení za živa, ale i zadržování za živa, utopení, pověšení, stětí, doživotní vězení, mučení atd.

Případů, kdy se někdo k bludu nebo ke kacířství doznal ať už dobrovolně nebo na základě udaného, a chtěl v bludu setrvat, byla nejméně. Mučení se naopak týkalo jiné skupiny lidí, respektive všech ostatních. Pokud byl někdo udán jako kacíř, inkvizitor nesměl obžalovanému sdělit jméno udavače a zahájil řízení. Tragédie byla v tom, že udání bylo považováno za důkazní prostředek. Nikoli soudce obžalovanému musel dokazovat jeho vinu, ale **obžalovaný soudci musel dokazovat svou nevinu!** Právě zde si letití nepřátelé mohli velmi snadno řešit své spory. Šlo jen o to, kdo koho dřív udá, že je kacíř. Mnohdy na hranici skončili oba, nebo celé skupiny lidí, kteří při výsleších a mučení uváděli jména dalších a dalších, většinou nevinných lidí.

Podle Sacro Arsenale nesměli být mučeni staří lidé, děti a nemocní. Zákona nebylo dbáno a na mučidlech mnohdy umíraly i nastávající matky, zrovna tak jako devadesátileté „čarodějnice“. V počátcích inkvizičních procesů se s mučením smělo začít až po písemně uděleném souhlasu místního biskupa. Předpis byl dodržován, ale volně vykládán. Ve vrcholné fázi desítek a stovek současně probíhajících procesů biskup udílel povolení k mučení rovněž hromadně, takže posléze nebylo možno kontrolovat, či mučení bylo povoleno a či ne. Striktně se však předpis dodržoval v případech duchovních osob.

Inkviziční mašinerie se dala do pohybu a nebylo síly, která by ji dokázala zastavit. Prostí lidé se báli vztáhnout ruku na nenáviděné inkvizitory, protože tím samým by se přihlásili ke kacířství. Bohatí se báli o své majetky a také se strachovali, aby kvůli svému bohatství nepadli do oka inkvizitorovi, jemuž po popravě kacíře připadla značná (v různých dobách a různých zemích jiná) část konfiskovaného majetku. Ti, kteří vykonávali světskou vládu, se báli zasáhnout proti zvláště inkvizitorů, aby na sebe svým protestem neuvrhli hněv inkvizitora nebo podezření biskupa. Biskupové mlčeli, protože i oni byli ostře sledováni inkvizitorem a navíc jim papež odňal řadu pravomocí tím, že je dal inkvizitorům.

Z inkvizičních tribunálů se krátce po jejich vzniku stal stroj, který drtil i církevní představitele, který už neměl s potíráním kacířství nic společného. Šlo o systematický vyvražďovací aparát, před nímž si nikdo nemohl být zcela jist, kromě všemocného inkvizitora. To je tedy inkvizice, která dále byla v rukou dominikánů, kteří se svou horlivostí a fanatismem mnohdy neslavně proslavili. Inkvizice, která už nebyla řízena církví nebo jejími představiteli. I zločinecký papež **Alexandr IV.** (1254-1261) si z ní udělal nejvýnosnější zdroj příjmů. Právě v době zmíněného papeže se vynořilo velké množství podvodníků, kteří se vydávali za inkvizitory, měli padělané buly a pověřovací listiny, soudili a odsuzovali lidi a nenašel se nikdo, kdo by se odvážil zapochybovat o jejich pravosti.

Na druhé straně bychom se nesprávně domnívali, že středověká Evropa nežila ničím jiným, než inkvizicí. V pozdějších letech už inkvizice existovala jako každá jiná instituce, byť se dále dopouštěla zločinů. Je nutné zde však uvést, že rozhodující vliv nekontrolovatelnou činností inkvizitorů měly hlavy států, které mohly inkvizitory vykázat. Tak např. v našich zemích (budeme o tom podrobně hovořit příště) došlo jen ke třem inkvizičním procesům, přičemž známý je pouze onen z Velkých Losin, při němž dr. Boblig nechal popravit i šumperského děkana Lautnera. Podobně tomu bylo v celé střední Evropě.

Nejdrastičtější skutečnosti se však řadí do činnosti **španělské inkvizice**, která začala fungovat za papeže Sixta IV. (1471-1484). Inkvizice byla povolena královským dekretem r. 1481.

Španělská inkvizice je nejlepším dokladem výše uváděných tvrzení o tom, že se tato instituce vymkla z rukou církvi. Ve Španělsku už si inkvizitoři ani nebrali roušku náboženského boje, ale otevřeně likvidovali králi nepohodlné lidi, zabavovali majetky apod. Zcela jednoznačně můžeme říci, že největší

podíl na tom všem měl první inkviziční tribunál založený r. 1481 v Seville, ale především první **Velký inkvizitor Tomáš Torquemada**. Získal si přízeň královských manželů Ferdinanda a Izabely, vytvořil ve Španělsku nepředstavitelně dokonalý aparát své osobní moci, v němž i král měl jen přesně vymezené místo. Bleskově po svém nastoupení do úřadu Torquemada s nemilosrdnou náruživostí hledal a věznil židy a marrány. Během několika měsíců se Torquemadovo jméno stalo pojmem, který naháněl strach, při němž se zastavoval provoz na ulicích a hluk v hospodách, jak dosvědčuje soudobý kronikář.

H. Longfellow ve svém spise básnicky píše:

Umlkla v strachu Hispánie celá,
Ferdinand vládl jí a Izabela,
první však rozhodoval o všech osudech velký inkvizitor, jeho rozsudek.
Posedlost ďábla v sobě měl, jed hada,
velký inkvizitor Torquemada.

Tajemník španělské inkvizice J. A. Llorente uvádí výsledek Torquemadovy 18 leté činnosti:

10 220 lidí upáleno zaživa
6 860 upáleno symbolicky
97 321 trvale zbaveno cti.
114 400 postižených rodin.

Moderní katolická historiografie polemizuje s těmito čísly, ale to ponechme stranou. Hrůzy španělské inkvizice nemají obdoby a už přeci jen v zredukované formě se přenesly do Portugalska. Z činnosti inkvizičních soudů čerpal pohádkové příjmy především Velký inkvizitor, ale také královský dvůr a v nejmenší míře i papežská pokladna.

Roku 1492 přivítala španělská vláda novověk tím, že nařídila, aby všichni židé byli pokřtěni. V důsledku toho jich více než sto tisíc opustilo zemi. Proti tomuto činu protestovala řada církevních hodnostářů.

Z popudy kardinála Caraffy **obnovil papež Pavel III.** (1534-1549) inkviziční soudní zřízení. Prakticky to znamenalo zavedení seznamu zakázaných knih, nad nímž bděla rada šesti kardinálů. Proti indexu knih se od samého počátku ozývaly kritické hlasy, dokonce od světců. Jedním z nich byl jezuita Petr Kanisius (1521-1597). Podle něj bylo jen v Benátkách spáleno víc než 10 000 knih. Jak Petr Kanisius s hořkou ironií dodává, žel mnohdy i s autory... Po smrti Pavla IV. (1555-1559) rozbouřený dav přepadl budovu inkvizice a spálil ji i archiv.

Čím dále tím zřejměji se ukazovalo, že systém všemocných inkvizitorů je neudržitelný, protože z mnoha zemí přicházely nejen stížnosti na nelidskost, ale i zprávy o útocích na paláce inkvizice a o útocích na inkvizitory. Proto **Sixtus V.** (1585-1590) zřídil novou kongregaci s názvem *Sacra Congregatio Romanae et Universalis Inquisitionis*. Této kongregaci předsedal sám papež. Kromě kardinálů byli jejími členy i odborní teologové a mniši řádu kazatelského, dále archiváři, notáři a písaři.

Roku 1808 Napoleon I. inkvizici zrušil a Pius VII. (1800-1823) ji částečně obnovil. Je šokující, že teprve na počátku devatenáctého století byla **zrušena tortura** a nadále nebylo povoleno ji žádným způsobem používat.

Příště dokončíme náš přehled o inkvizici, jak došla až do našich dnů a zmíníme se o její činnosti v našich zemích.

Nyní si ještě stručně řekněme něco o tzv. **čarodějnických procesech**, které jsou součástí inkvizičních řízení.

Heinrich Institoris a Jacob Sprenger vydali v 80. letech 15. století knihu s názvem **Kladivo na čarodějnice** (*Maleus malleficarum*). Podpořena byla bulou *Summis desiderantes affectibus*. Na základě těchto dvou spisů probíhalo slídění po čarodějnicích, které měly styky s ďáblem, mohly ubližovat ostatním lidem a dopouštěly se údajně strašných zločinů. Oba autoři, zkušení inkvizitoři vydali dílo tehdy, když kacířské bludy a sekty byly téměř rozprášeny a zdálo se, že nebude proti komu bojovat. Tak se opět do vězení a do mučírén dostávaly stovky zcela nevinných lidí, kteří byli obětí buď nenávisti sousedů či přátel nebo touhy po majetku, který po jejich potrestání připadl z větší části inkvizitorovi. Při nelidských mučeních se obžalovaní doznávali k naprosto nesmyslným činům. Dokonce k takovým, že bylo nesmírně jednoduché dokázat, že nemluví pravdu. Po přestátém mučení bylo pro takto obžalované skutečným vysvobozením, když byli popraveni.

Také čarodějnické procesy našly svůj základ v díle teologů a vycházely ze zcela mylných pozic. Církevní představení bohužel většinou mlčeli a nenašla se síla, která by dokázala postavit zdravý rozum proti nesmyslům blouznících teologů Institorise a Sprengra, kteří se ovšem stali spíš hlasateli toho, čím žila tehdejší společnost.

Je velmi tristní pohled na úsek dějin, který byl poznamenán inkvizicí. Hodnocení si necháme na příště, ale již dnes musíme konstatovat, že inkvizice, po krátké době své činnosti, těsně po založení, kdy plnila skutečně čestně své poslání, se nejen vymkla z rukou Církvi, ale stala se i nástrojem boje proti ní. Nejtěžším proviněním církevních hodnostářů je, že mlčeli ke zjevným zločinům, že nehájili zájmy jim svěřených lidí. Ve své vybujele formě dokázala inkvizice, čeho je schopen zfanatizovaný člověk. Od těchto zločinů je možné se jedině distancovat, protože s Kristovým učením neměly vůbec nic společného. Tato inkvizice se na pranýři dějin řadí vedle krutostí císařů Nerona, Caliguly, vedle zvěrstev Hitlera a jemu podobných.

Bylo by ovšem nehistorické a pravdě neodpovídající vinit ze zločinů inkvizice církve. Viníky byli lidé.

Příště se pokusíme poctivě zhodnotit celou činnost inkvizice.

Poznámky

[1] H. Ch. Lea - Materials toward a history of witchcraft, v. 1-3, Philadelphia 1939

[2] I. R. Grigulevič - Dějiny inkvizice, str. 85, Praha 1973

Dále použito:

Václav Adamec - Inkvizice, její vznik a stručný vývoj (semin. práce). Litoměřice, 1960.

Ottův slovník naučný

P. Alberti - Dějiny papežů, Přerov 1938

M. Buchberger - Kirchen-Lexikon. Freiburg im Breisgau 1933

INKVIZICE (3.)

V minulé a předminulé přednášce jsme si uvedli několik nejzákladnějších údajů o inkvizici. Zdůraznili jsme si, že inkvizice, jako církevní instituce, vznikla a fungovala ve svých počátcích jako opozice proti heretikům a bludařům, kteří svou protispolečenskou a protináboženskou činností negativně

ovlivňovali život nejen církevního společenství, ale celé společnosti. Ve svých počátcích tedy forma bojů s bludaři a heretiky byla vyloženě a výhradně duchovní a stejné byly i tresty, které kacířům byly ukládány. Tímto způsobem byli například vymýceni kataři. Zlom nastal roku 1252, kdy papežskou bulou *Ad extirpanda* Inocenc IV. povolil při inkvizičním řízení mučení. Od zmíněného data se inkvizice stávala více a více nástrojem osobní moci inkvizitorů, kteří měli od papeže neomezenou moc a ze své činnosti se de facto neodpovídali nikomu (de iure římskému biskupovi). V nejvyhrocenější formě se stala inkvizice metlou veškerého zdravého rozumu a myšlení a v jejích mučírňách umírali i duchovní a řeholnice, dokonce biskupové.

Otřesným případem, kdy se inkvizice zneužilo k čistě osobním zájmům, je příklad vyvraždění Řádu templářských rytířů. Templáři byli ortodoxním katolickým řádem, ale na základě zvěle Filipa Sličného a papeže byli obviněni z kacířství a všichni popraveni. Zabavený, pohádkově velký majetek připadl do rukou inspirátorů uvedeného monstrprocesu. V té době se tedy původní inkviziční instituce zcela vzdaluje od činnosti, kterou vyvinula.

Ze všeho uvedeného tedy jednoznačně plyne, že bylo historickou nutností postavit se proti nelidským činům inkvizice, oddělit ji od církve a jednoznačně se od zvěstev inkvizice distancovat. Tento proces ovšem nebyl nikterak jednoduchý. Především uvažme, že inkvizice byla nejtěsněji spjata s papežskou mocí a ta zase byla podporovaná světskými panovníky. Mezi vysokou hierarchií bylo tedy vždy dost těch, kteří inkvizici obhajovali.

Zde se právě setkáváme s polovičatým postojem: inkvizici sice odsoudili, ale odsoudili jenom její zločiny. Jako instituci ji chtěli zachovat! To bylo krajně nedějinné uvažování. Mimo církev i v církvi samotné se čím dál tím více ozývaly hlasy dožadující se bezpodmínečného zrušení inkvizice. Nebylo už ani v moci papeže, ani Nejvyššího inkvizičního tribunálu, aby těmto požadavkům trvale vzdorovali. Na pranýři se objevil i Seznam zakázaných knih, který vydal ještě papež **Pius IX. pod názvem Syllabus**. Situace byla neudržitelná, když zmíněný papež dal na index i díla Alexandra Dumase, Heinricha Heineho, Victora Huga, Ernesta Renana a Emila Zoly.

Na sklonku 19. století vznikl v Církvi, v důsledku společenských a hospodářských změn, nový směr, nazvaný modernismus.

Modernisté, lze-li to vyjádřit v kostce, nevytvářeli samostatnou nebo dokonce ucelenou nauku. Podrobili revizi tradiční církevní poučky. Náboženství považovali za věc svědomí a tvrdili, že je svým postojem vytváří člověk. Někteří z nich pokládali církevní obřady za cizí křesťanství a biblická zjevení za legendy, popírali, že by dogmata měla význam věčných pravd, a církev nepovažovali za boží instituci. Někteří modernisté neuznávali svrchovanou moc papeže a jeho neomylnost, jak byla stanovena na I. vatikánském koncilu. Popírali dokonce božství Kristovo a jemu přisuzované zázraky, zavrhovali dogma o dědičném hříchu a učení o existenci pekla a muk. V mnoha směrech se dopustili vážných omylů, na druhé straně se z tohoto hnutí rekrutovalo pozitivní křídlo, usilující o kritické zkoumání bible apod. Výsledkem těchto pozitivních snah bylo vydání encykliky *Divino afflante Spiritu* Pia XII.

V politickém životě se modernisté projevovali jako křesťanští radikalisté a někteří i jako křesťanští socialisté. Modernismus se rozšířil ve Francii, Itálii, Německu, Anglii a USA.

Pius X. zmobilizoval do boje proti modernismu kongregaci inkvizice, kterou podpořil dekretem ze 17. 12. 1903 *Romanis Pontificibus* a svěřil jí výběr kandidátů na biskupská místa. 3. 7. 1907 byl vydán **dekret Lamentabili**, který obsahoval 65 modernistických bludů, daných do klatby. Konečně byla 8. 9. 1907 vydána důležitá encyklika *Pascendi Dominici gregis*, v níž bylo nařízeno vytvoření zvláštních „výborů bdělosti“, které kontrolovaly činnost modernistů. Pod vedením preláta Benigniho byla vytvořena organizace Nábožné sdružení (*Sodalitium Pianum*), která sledovala činnost všech vysokých

církevních hodnostářů a jejich vztah k modernismu (z něj byl dokonce podezříván i pozdější papež Jan XXIII.). V roce 1910 byla zavedena pro profesory a učitele teologických fakult a další zvláštní antimodernistická přísaha. Obžalování z modernismu znamenalo ztrátu úřadu, případně klatbu, exkomunikaci. **Nemusím snad ani zdůrazňovat, že spolu se skutečnými modernisty byli zcela nespravedlivě odsouzeni i mnozí nevinní duchovní i laici, jako oběti osobní zášti.**

Stížnosti na činnost Kongregace inkvizice se množily a papež Pius X. vydal 29. 6. 1908 konstituci *Sapienti Concilio*, v níž změnil původní název „Svatá kongregace římská a světové inkvizice“ na „Kongregaci Svatého officia“.

Existovala ještě i kongregace Svatého soudu, která na pokyn jejího předsedy, **papeže Pia XII.** (1939–1958), exkomunikovala členy komunistických stran a na základě can. 1399 CIC (Codex iuris canonici) zakázala věřícím uveřejňovat, rozšiřovat, číst knihy, přehledy, noviny nebo letáky, jež podporují učení nebo činnost týchž, a rovněž v nich publikovat. Dekret však neměl na věřící vliv, který papež očekával. V době vážné krize světového formátu množství věřících dokument ignorovalo. Další konflikt byl r. 1953 s **italským knězem Z. Saltinim**, kdy kongregace Svatého officia zakázala a na Index dala jeho knihu *Non siamo d'accordo!* (Nesouhlasíme). Saltini založil a vybudoval kolonii *Nomadelfia* pro děti bez domova – oběti druhé světové války. Na příkaz Kongregace policie osadu uzavřela, obyvatele rozehnala a Saltini se měl podrobit rozhodnutí Kongregace. Saltini pranýřoval nepravdivý a nákladný život papežského dvora a kurie, svých názorů se na ostrý nátlak r. 1954 zřekl, ale na protest proti násilnému postupu Kongregace se vzdal r. 1955 kněžství.

Od r. 1953 existovala ve Francii instituce kněží–dělníků, která však byla na zákrok kongregace Svatého officia přes četné protesty zakázána a zrušena.

V době pontifikátu Pia XII. se na *Seznamu zakázaných knih* objevila díla Andrého Gida, Jeana Paula Sartra, Alberta Moravii, Simone de Beauvoirové a dokonce vynikajícího teologa a paleontologa Pierra Teilharda de Chardina. Zdá se, že to už byl poslední křečovitý pokus, kdy kongregace Svatého officia chtěla ukázat všemu duchovenstvu i světu, že má stále pevnou ruku a tvrdý vliv. Jenomže na konci pontifikátu Pia XII. se nespokojenost s tímto kurzem projevila už velmi zřetelně a poznalo se, že je neudržitelná.

Seznam zakázaných knih byl již v té době přímo ponižující záležitostí, protože naznačoval, že věřící sami by nerozpoznali, co je dobré a čeho by se naopak měli vyvarovat. Index ukazoval bezmocnost vyvracet jiné názory jinak než zákazem jejich šíření. Tento způsob dialogu však už byl neudržitelný, zrovna tak jako neudržitelná byla celá kongregace Svatého officia, která mnohdy pod rouškou čistoty víry vedla čistě politické zápasy.

Po zvolení kardinála Roncalliho papežem **Janem XXIII.** začal ve vatikánských kruzích boj mezi stoupenci nového papeže a zastánci dřívějšího kurzu Pia XII. Po Pizzardově smrti stanul r. 1953 v čele kongregace Svatého officia Alfredo kardinál Ottaviani.

Krátce po svém zvolení papež Jan XXIII. oznámil, že hodlá svolat do Vatikánu ekumenický koncil. Jednou z nejzávažnějších reakcí na tuto zprávu byla kniha **Koncil a reforma v oblasti milosrdenství** od jezuity **Ricarda Lombardiho**, člena rady jezuitského časopisu *Civiltà Cattolica* a rádce papeže Pia XII. Kniha vyšla koncem roku 1961 a zapůsobila jako puma. Lombardi žádal reformu celého systému řízení katolické církve. Napsal, že ve vedoucích kruzích katolické církve převládá hanebný kariérismus, svatí otcové se více starají o sebe než o záležitosti církve, v římské kurii neexistuje svoboda mínění, za kritiku jsou viníci přísně trestáni, preláti žijí v přepychu, kardinálský sbor je zapotřebí nahradit senátem církve... Lombardi knihu věnoval Janu XXIII., ale ani to mu nepomohlo, protože Ottaviani dosáhl toho, že se již následujícího roku ocitla na *Seznamu zakázaných knih*.

Stejný osud potkal i knihu františkána Sixta Pelay *Kněží jsou lidé*. Napsal: „Skandální fakta, jež denně pronikají na veřejnost a do nichž jsou zapletena církevní knížata, potvrzují naše obvinění. Chceme upozornit na to, že mnozí církevní hodnostáři nejsou kompetentní zastávat příslušnou hodnost a řada dalších se jí zoufale drží přes duševní a fyzické nedostatky nebo všeobecně známé četné finanční a morální styky, jež zostouzejí veškerý duchovní stav.

Jsou všeobecně známé středověké mravy. Torquemadové jsou vždy v módě, nyní však už nemohou trýznit těla, zato však déle trýzní duše a vědomí. Soudí nevinné, aniž jim poskytují možnost se hájit... Kněží jsou na tom ve srovnání se starověkými otroky ještě hůře: když jsou předvoláni ke generálnímu inkvizitorovi, nemohou mu říci: Můžeš mě trýznit, ale napřed mě vyslechni!“

Ottaviani jej vyloučil z františkánského řádu a knihu dal na Index.

Za této nálady začal (1962) **II. vatikánský koncil**. Nabyli na něm vrchu tzv. novátoři, kteří požadovali reformovat strukturu katolické církve, zrušit kongregaci inkvizice a *Seznam zakázaných knih* a skoncovat s politikou exkomunikací a klateb. Byli pro dialog s protestanty, pravoslavnými, muslimy, buddhisty, židy a pro uznání vědeckých úspěchů, pro pružnější politiku v sociální otázce, pro podporu zemí „třetího světa“. Byli pro dialog s marxisty a nevěřícími, neboť se domnívali, že církevní odsouzení komunismu a vyobcování komunistů (které potvrdil Jan XXIII. r. 1959) způsobily církvi více škody než prospěchu. Konzervativci, vedení kardinálem Ottavianim, utrpěli na koncilu drtivou porážku, člen předsednictva koncilu, **kardinál Frings**, se na koncilu 25. 10. 1963 vyjádřil o Ottavianiho činnosti: „Metody inkvizice neodpovídají dnešní době, její činnost vyvolává všeobecné pobouření.“ Ottaviani na to reagoval:

„Za prvé, rozhodně a kategoricky protestuji proti tomu, co zde bylo řečeno o sv. tribunálu. Nepochybně to bylo způsobeno naprostým ignorantstvím; záměrně používám tohoto slova, abych nevyslovil jiné, odporující křesťanskému milosrdenství. Dopouštíte se velké chyby, když popíráte, že sv. tribunál získal pro svou činnost vždy ty nejváženější a nejsolidnější autority. Útoky proti sv. tribunálu urážejí samotného papeže, který je jeho hlavou!“

Avšak **Pavel VI.** oznámil kardinálu Fringsovi, že sdílí jeho názor na svatý tribunál. 7. 12. byl vydán papežův dekret, který reagoval na všechny podobné hlasy. Nesl název *Integrae servandae*. Stará inkvizice se změnila v *Congregatio pro doctrina fidei* (Kongregace pro nauku víry), přestala být nejvyšší a zrušila se funkce komisaře-prokurátora inkvizice. Statut kongregace však dosud nebyl zveřejněn.

14. 6. 1966 uveřejnil kardinál Ottaviani, který stál v čele nové Kongregace, prohlášení, jímž oznámil **zrušení Seznamu zakázaných knih**. Ottaviani se na vlastní pěst pokusil rozvířit hladinu církve rozesláním deseti kacířských bludů, které se šířily po koncilu. Jeho přípis byl adresován tajně biskupům, byl však zveřejněn a Ottaviani tím nutně skončil svou kariéru. Pavel VI. 8. 1. 1968 přijal jeho rezignaci.

Je nutno připustit, že kongregace Pro nauku víry dále hrozí sankcemi teologům, kteří nejsou pohodlní. Ne, žádným způsobem nehlasáme nesprávné teologické názory, nezastáváme se jich, ale nelze ve 20. století postupovat jako ve středověku. V roce 1968 se musel dostavit před Kongregaci švýcarský teolog Hans Küng, který nesouhlasil s papežskou encyklikou *Humanae Vitae*, která odsuzuje kontrolu porodnosti. Küng se nedostavil a prohlásil: „Od ostudného procesu s Galileim do dnešního dne způsobila inkvizice více škody, než my všichni teologové — novátoři dohromady. Říkám inkvizice a ne kongregace věrouky, jak je nazývána dnes, neboť žádné změny nenastaly. Inkvizice byla a inkvizice zůstala. Reformy odhlasované na koncilu zmrazila římská kurie.“

Holandský episkopát vydal r. 1966 tzv. Nový katechismus, který se stal předmětem připomínek

komise kardinálů, která k němu měla určité připomínky. Autoři text nezměnili a připomínky dali ke knize jako přílohu.

V prosinci 1968 požadovalo 40 vynikajících teologů prohlášení požadující vystřídání kongregace věrouky, která v dané etapě neodráží oprávněnou mnohotvárnost teologických škol a současný způsob myšlení. Papežská teologická komise, v čele s Y. Congarem a K. Rahnerem, byla podrobena kritice a rozpuštěna...

To jsou tedy dějiny inkvizice, jak se postupem času měnila náplň její činnosti i její tvář. Tvrdí kurz **Pavla VI.** vrátil řadu experimentů do původních kolejí, nicméně nové teologické proudy se již zastavit nedají. Svědčí o tom nesmírná popularita koncilových dokumentů, které ovšem musejí být důsledně uváděny v život. Je to nepochybně cesta nastoupená Janem XXIII., v níž hodlá pokračovat i Jan Pavel II.

Zhodnocení činnosti inkvizice

Máme tedy poctivě zhodnotit činnost inkvizice a to tedy uděláme v následujících bodech, které budou větším přínosem, než dlouhá pojednání.

1. Pronásledování kacířů ve velkém začalo z popudu papeže ve 12. století. Usvědčení byli postihováni duchovními nebo majetkovými tresty.
2. Roku 1252 vydal Inocenc IV. bulu *Ad extirpanda*, jíž zřídil inkviziční tribunály a povolil mučení. Bulu jsme již hodnotili a znovu opakuji, že byla vážným přehmatem.
3. Ve své horlivosti při vyhledávání a trestání kacířů se dopustili inkvizitoři, z nich především dominikáni a františkáni, mnoha nespravedlností a krutostí.
4. Z popudu papeže se stal neomezeným pánem tribunálu inkvizitor, který se zodpovídal přímo papeži. Osobní aparát moci byl tedy papežem vytvořen.
5. Inkvizitoři za Alexandra IV. už usilovali jen o získání majetků obětí, přestalo jim jít o záležitosti církve. Inkvizici zneužil i papež pro své zájmy (vyhlazení Templářů).
6. Inkvizice hájila zájmy vládnoucích vrstev a zcela se odcizila svému poslání, byla nekontrolovatelnou, protože i biskupové byli voláni k odpovědnosti, pokud kritizovali práci inkvizitorů.
7. Jediný, kdo mohl udělat přítrž inkvizičnímu šílení a nesmyslným čarodějnickým procesům byl papež, ale neudělal to.
8. Inkviziční soudy měly své Velké inkvizitory, kteří ovládali i celé země. Ti v podstatě v některých státech (Španělsko) vykonávali vládu. Pod rouškou náboženství usilovali o mocenské zájmy.
9. V době, kdy se inkvizice ocitla na pranýři dějin, neměli církevní hodnostáři dost odvahy přiznat celou pravdu a všemožně se snažili hájit její způsoby, zatímco je nutné spíš otevřeně doznat, že zločiny inkvizice jsou neomluvitelné a tím bolestnější, že na sebe braly roušku náboženství. Odsouzením inkvizičních praktik se neodsuzuje žádným způsobem církve, jejíž autoritou se kryli ti, kteří se z nejnižších pohnutek dopouštěli zločinů.
10. Na počátku inkvizice stála Církev. Podstatnou vinu na zvrnutí celé instituce nesou její nejvyšší představitelé. Tuto vinu doznáváme, ale odmítáme kategoricky tvrzení, že v nejvybujelejší fázi inkvizičních zločinů by to byla Církev, která se tak bránila proti svým odpůrcům. Způsob trestání byl obvyklý ve středověku a nás (i když planě) může trápit, že církve se nezastala mučených a

neodstranila násilí člověka na člověku, že v této otázce byla poplatná své době.

11. Již existence soudů a nejrůznějších intrik jak lákat doznání, vyvrací tvrzení, že inkviziční soudy mohly neomezeně vyvraždovat lidi. Tuto moc si místně přivlastnili zločinci typu Torquemady, které stavíme na roveň s největšími hrdlořezy lidstva.

Nejvýraznější prohlášení v tomto smyslu pochází od vídeňského arcibiskupa Franze kardinála Königa, který vlastně otevřel novou epochu pohledu Církve na problematické otázky. Jeho projevem **vstoupila církev do 70. let našeho století** jako skutečná Kristova snoubenka, toužící po pravdě: „Vyzývám ke spolupráci všechny vědce, protože ze stanoviska Církve budou odstraněny všechny zábrany, všechny přehrady, jež postavila minulost. Možná, že jednou z největších překážek, jež po staletí bránily usmíření náboženství a přírodních věd, byl proces s Galileim. Jeho odsouzení se nyní pociťuje zvláště palčivě, neboť všichni myslící lidé – věřící i nevěřící – se domnívají, že Galilei měl pravdu, a jeho vědecké objevy jsou pevným základem současné mechaniky a fyziky. Otevřená a poctivá revize jeho případu je dnes zvláště nezbytná proto, aby lidé uvěřili, že církev se snaží upřímně podporovat pravdu, spravedlnost a svobodu. Katolická církev je v dnešní době nepochybně připravena na takovou revizi. Její úplnou nestrannost zaručuje nyní vyjasnění řady otázek náboženského učení, jež byly v Galileiově době zcela nejasné.

Literatura, jíž bylo použito

M. M. Šejnman – Vatikán a katolicismus na konci 19. a zač. 20. st. Moskva 1958, str. 33n
Z. Saltini – Non siamo d accordo!, Turín 1953
H.Fesquet - Diario del Concilio tutto il Concilio giorno, Milán 1967
Informations Catholiques Internationales, 15. 12. 1968
I. R. Grigulevič – Dějiny inkvizice, Praha 1973
V. Adamec – Inkvizice, vznik a vývoj, Litoměřice 1960 (seminární práce)

Dále jsem použil řadu citací z uvedených děl:

Ottův naučný slovník,
Slovník ČSAV Od A do Z
Kaplického Kladivo na čarodějnice
k nejnovějším dějinám pak novinové články a recenze
dokumenty II. Vatikánského koncilu, zprávy o jednání jednotlivých komisí, publikaci Skalického o koncilu,
dále Samsourovy, Pekařovy, Kadlecovy a Bartůňkovy Církevní dějiny apod.

Počet shlédnutí: 960

From:
<https://www.hks.re/wiki/> - **Hospodářská a kulturní studia (HKS)**

Permanent link:
<https://www.hks.re/wiki/inkvizice>

Last update: **14/10/2025 21:41**

